

Betrouwbaar 2025

Kanttekeningen bij een drietal vragen uit het havo- en vwo-examen die betrekking hebben op betrouwbaarheid.

Vraag 2 havo-examen 2025, eerste tijdvak (p-waarde =)

Vraag 2 van het havo-examen 2025, eerste tijdvak heeft betrekking op een boeiend aspect van ons vak. Het is een vraag over ideeën en oordelen van mensen over andere mensen en culturen, oordelen die geregeld vooroordelen blijken te zijn. Een vraag ook die gaat over misplaatste superioriteitsgevoelens die, zeker terugkijkend, nogal eens hebben geleid tot gedrag, waar mensen zich later, soms veel later alsnog voor schamen.

Tegelijkertijd maakt de vraag ook duidelijk hoe moeilijk ons vak is en hoezeer we, in ons denken, maar moeilijk loskomen van kennis die we hebben opgebouwd over het vervolg van gebeurtenissen en ontwikkelingen. In dit geval wordt een veranderend wereldbeeld veronderstelt, waarvan in de tijd dat de bron gemaakt werd, nog geen sprake was.

Ten slotte maakt deze vraag duidelijk hoe belangrijk het is om heel nauwkeurig en consistent te zijn.

In de bron wordt Vasco da Gama, blijkens een verslag van een soldaat, op zijn nummer gezet. Uit de geschenken die hij wil aanbieden blijkt dat hij geen hoge dunk heeft van de bedoelde ontvanger, de koning van Calicut. De medewerkers van de koning laten fijntjes weten dat Da Gama zich vergist in de staat van beschaving, ontwikkeling van de koning van Calicut.

De leerling moet zich, om te beginnen, verplaatsen in iemand die onderzoek doet naar het veranderen van het wereldbeeld van Portugese ontdekkingsreizigers en dan aantonen dat de beschrijving laat zien dat ontdekkingsreizen **kunnen** bijdragen aan het veranderen van het wereldbeeld. Essentieel is het woord **kunnen**, want of het wereldbeeld daadwerkelijk verandert wordt uit deze bron helemaal niet duidelijk. De bron toont alleen aan dat de ontdekkingsreizigers over weinig kennis beschikken over een land/vorst waarmee zij in aanraking komen (zie ook het antwoordmodel). Uit de bron wordt echter totaal niet duidelijk of hun beeld van de wereld ook daadwerkelijk zal veranderen, eenvoudigweg omdat de bron daar niet over gaat. Een goede geschiedenisleerling kan door de formulering van de vraag, op zijn minst in de war worden gebracht. De vraag lijkt te gaan over continuïteit en verandering, maar dat is niet het geval.

De vraag had dus beter kunnen zijn: ‘Welke informatie biedt de bron over het wereldbeeld van een ontdekkingsreiziger en welke gevolgen zou deze informatie kunnen hebben gehad? Maar of dat nou een goede vraag is?’

In de tweede vraag draait het om het woord **waardoor**. Van de leerling wordt verwacht dat hij een relatie legt tussen het veranderende wereldbeeld (eerste vraag) en de eventuele betrouwbaarheid van de bron. Door het woord **waardoor** moet de leerling het ‘*criterium van de gène*’ toepassen. Als iemand informatie vermeldt die ongemakkelijk is, die van hem een negatief beeld geeft, dan wordt de kans dat de informatie betrouwbaar is groter. Immers, de meeste mensen zullen geneigd zijn een positiever beeld geven van zichzelf of bepaalde informatie achterwege te laten. In het antwoordmodel vind je dit criterium ook terug: ‘*omdat Velho ook zaken opneemt die geen gunstig beeld schetsen van de Portugezen.*’

De andere ‘goede’ antwoorden, het ‘dagboek criterium’ en het ‘ooggetuige-criterium’, hadden wat mij betreft niet goed gerekend mogen worden omdat er geen relatie is met het onderwerp van de vraag, het (mogelijk) veranderende wereldbeeld. Als je deze, op zich niet onjuiste antwoorden, goed wilt rekenen moet je het woord **waardoor** niet gebruiken. Deze antwoorden kun je gebruiken bij ongeacht welk onderwerp (*dagboekcriterium*) of zelfs ongeacht welke bron (het *ooggetuige-criterium*). Het ooggetuige-criterium is sowieso een lastig criterium, omdat een ooggetuige ook een goede reden kan hebben om de waarheid geweld aan te doen.

Havo-examen 2025, eerste tijdvak, vraag 2 (-waarde =)

Bron

Tijdens de eerste reis (1497-1499) van de Portugese ontdekkingsreiziger Vasco da Gama naar India houdt soldaat Alvaro Velho voor zichzelf een reisverslag bij. In het reisverslag, dat in de negentiende eeuw voor het eerst wordt gepubliceerd, beschrijft Velho de voorbereiding van een ontmoeting tussen Da Gama en de koning van Calicut 1).

De dag daarop had de bevelhebber [Da Gama] de volgende geschenken gereed liggen om aan de koning te sturen: twaalf lappen gestreepte katoen, verder nog een koffer met zes metalen waskommen, een kist suiker, twee vaatjes olijfolie en twee vaatjes honing. Omdat het in dit land het gebruik is dat men de koning niets brengt zonder eerst (...) zijn huisbediende, en vervolgens de wali 2) ervan in kennis te stellen, kwamen die bij ons langs. Ze begonnen om de geschenken te lachen. Zij zeiden dat men dit de koning niet kon aanbieden en dat de armste koopman die uit Mekka 3) kwam meer gaf dan dit. Als Vasco da Gama de koning geschenken wilde aanbieden, moest het van goud zijn.

- noot 1 een stad in India, het huidige Kozhikode
- noot 2 De wali is een belangrijke ambtenaar van de Indiase koning.
- noot 3 een Arabische stad

Gebruik de bron

Stel: je onderzoekt het veranderen van het wereldbeeld van Portugese ontdekkingsreizigers. Je vindt de informatie in deze bron daarvoor bruikbaar.

3p 2 Geef aan:

- ✓ dat de beschrijving aantoont dat ontdekkingsreizen **kunnen** bijdragen aan het veranderen van het wereldbeeld, waarna je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de bron, en
- ✓ **waardoor** je de informatie in deze bron wel betrouwbaar vindt voor dit onderzoek.

Antwoordmodel

maximumscore 3

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Uit de beschrijving blijkt dat de Portugese ontdekkingsreizigers erachter komen dat ze niet voldoende weten van de gewoontes van de (hoogstaande) cultuur in India / dat ze niet voldoende op de hoogte zijn van de rijkdom van andere culturen (waardoor hun wereldbeeld verandert), 1
- omdat ze (een van de volgende):
 - eerst de huisbediende/wali ervan in kennis moeten stellen (als ze iets aan de koning willen brengen).
 - te horen krijgen dat zelfs arme handelaren niet zulke armoedige geschenken zouden aanbieden.
 - te horen krijgen dat de koning alleen goud als geschenk zal accepteren. 1
- Je vindt dat de bron betrouwbare informatie bevat omdat Velho de gebeurtenis beschrijft in een reisverslag dat hij voor zichzelf bijhoudt (zodat hij geen reden heeft om onwaarheden te beschrijven) / omdat Velho ook zaken opneemt die geen gunstig beeld schetsen van de Portugezen / omdat Velho een beschrijving geeft van een gebeurtenis waarvan hij zelf getuige is. 1

Opmerking

Alleen als in het antwoord bij de eerste deelvraag op juiste wijze wordt uitgelegd dat de beschrijving aantoont dat de reis bijdraagt aan het veranderen van het wereldbeeld, wordt 1 scorepunt toegekend aan een daarbij passende verwijzing naar de bron.

Vraag 5 vwo-examen 2025, eerste tijdvak (p-waarde =)

Een merkwaardige opdracht die letterlijk niet spoort. De leerling wil onderzoek doen naar de oorzaak de Frankische overwinning bij Syburg en moet dan iets zeggen over waarom de bron daarvoor minder betrouwbaar is. Ik heb moeite met vragen waarin het antwoord al is gegeven (de bron is minder betrouwbaar) en de leerlingen alleen aan hoeft te geven waarom dat het geval is. Maar een belangrijker bezwaar is dat de examenmaker meent dat de bron minder betrouwbaar is omdat de auteur van de bron de Frankische legitimatie van de oorlog weergeeft (een van de mogelijke antwoorden). In de bron gaat het namelijk helemaal niet over de legitimatie van de oorlog, maar slechts over een Frankische visie op de oorzaak van de overwinning, namelijk Gods ingrijpen. Daarmee is de bron voor een onderzoek naar de oorzaak overigens niet onbetrouwbaar of niet bruikbaar. Het geeft de visie van de Franken weer en daarmee geeft de bron inzicht in de rol die God volgens de christenen in de belegering speelde. God stond aan hun zijde en greep in. Als afgeleide hiervan kun je er dan een legitimatie van de verovering in zien, God wil dat we het christendom verspreiden.

Op basis van deze bron kun je allerlei soorten conclusies trekken over de kerstening van Europa. Naast de in het antwoordmodel genoemde, bijvoorbeeld ook dat de *'heidenen'* helemaal geen zin hadden om christen te worden of dat de bekering zo moeizaam ging dat God zelf wel moest ingrijpen.

Bron

De Frankische koning Karel de Grote (748-814) wil de Saksische volken onderwerpen. In de Kronieken van het Frankische Rijk, die aan het hof van Karel de Grote worden geschreven, staat bij het jaar 776:

Ze [de Saksen] begonnen te vechten en katapulten in te zetten om zo met geweld de vesting Syburg 1) te kunnen innemen. (...) Toen de Saksen hadden gezien dat het allemaal niet hielp, hebben ze ook nog takkenbossen aangevoerd om de gracht te vullen om definitief met geweld de vesting te veroveren. Maar Gods macht is – terecht – sterker geweest dan die van hen, en op een dag toen ze de strijd hadden voorbereid tegen de christenen die in de vesting zaten, verscheen helder en duidelijk Gods glorie boven de kerk die onderaan de vesting staat. En veel mensen zowel binnen als buiten de vesting zagen dat; en van hen zijn er nog vele getuigen onder ons. En die zeggen dat ze twee rode schilden zagen opvlammen en bewegen boven die kerk. En toen de heidenen die buiten stonden, dat teken hadden gezien, waren ze meteen in paniek en begonnen ze doodsbang te vluchten naar hun kamp; in de paniek vluchtte de grote massa Saksen en daarbij traptten ze elkaar dood.

noot 1 een Frankische vesting in het westen van Duitsland

Gebruik de bron

Stel: je wilt deze bron gebruiken voor twee verschillende onderzoeksgebieden:

- de oorzaak van de Frankische overwinning bij Syburg.
- de kerstening van Europa.

4p Geef aan, waarna je je antwoord telkens ondersteunt met een andere verwijzing naar de bron:

- ✓ waardoor je de informatie in de bron als minder betrouwbaar beschouwt voor het eerste onderzoeksgebied, en
- ✓ welke conclusie je met behulp van deze bron kunt trekken over de kerstening van Europa op dat moment.
- ✓

Antwoordmodel

5 maximumscore 4

- De bron bevat minder betrouwbare informatie over de oorzaak van de overwinning bij Syburg omdat de auteur, die verbonden is aan het hof, de kant van Karel de Grote kiest / de Frankische legitimatie van de oorlog weergeeft, 1
- wat blijkt uit de bron waarin de auteur (een van de volgende): 1
 - beweert dat God terecht de Franken steunt.
 - de overwinning toeschrijft aan goddelijke interventie.
- Je kunt de conclusie trekken dat de kerstening van Europa nog niet/gedeeltelijk is voltooid, 1
- omdat uit de bron is af te leiden dat de Saksen nog niet zijn bekeerd tot het christendom / het hof van Karel de Grote wel is gekerstend. 1

of

- Je kunt de conclusie trekken dat kerstening op dat moment onderdeel is van conflicten, 1
- omdat uit de bron blijkt dat christenen de strijd ook interpreteren als strijd van God tegen heidenen. 1

Opmerking

Alleen als het antwoord (bij de eerste deelvraag) een juiste uitleg bevat over de mindere betrouwbaarheid van de informatie en (bij de tweede deelvraag) een juiste conclusie bevat over kerstening, wordt telkens 1 scorepunt toegekend aan een daarbij passende verwijzing naar de bron.

Op zich een prima vraag al vraag ik mij af of het tweede, mogelijke, antwoord betrekking heeft op de legitimatie van de machtspositie van de CCP, zoals die door haar zelf wordt gegeven.

Bovendien, ik heb het al vaker gezegd, is de vraag of een bron betrouwbaar is alleen goed te beantwoorden als je een heel scherpe en duidelijk vraagstelling hebt. Wie onderzoek doet naar het succes van de Grote Sprong Voorwaarts zal ook willen weten hoe de CCP hier tegen aan kijkt of waarom zij hun machtspositie legitimeren. Als dit het geval is, is de bron niet alleen bruikbaar, maar uiteraard ook betrouwbaar omdat hij komt uit de koker van de partij zelf.

Bron

Op 17 november 1959 staat in de Peking Review, een weekblad van de Chinese Communistische Partij:

Er wordt geschat dat de opbrengst van voedselgewassen ongeveer 275 miljoen ton zal zijn, dus ongeveer 10 procent hoger dan in 1958; de katoenproductie zal waarschijnlijk meer dan 10 procent hoger zijn dan vorig jaar. Deze uitstekende resultaten zijn bereikt ondanks zeer ongunstige weersomstandigheden. Droogte, onbarmhartig zware regens en wateroverlast, stormen en insectenplagen; de ernstigste natuurrampen sinds de bevrijding hebben grote delen van het platteland geteisterd. (...) Rampen op deze schaal zouden in het oude China duizenden vierkante kilometers landbouwgrond tot woestenij hebben gemaakt (...). Dankzij de volledige inzet van het volk, geleid door de Communistische Partij, en de collectieve kracht en het gecoördineerde werk van de volkscommunes, was China in staat om al deze natuurrampen het hoofd te bieden en de sprong voorwaarts in de landbouw door te zetten.

Gebruik de bron

Twee onderzoeksonderwerpen over de Volksrepubliek China in de jaren 1950:

- ✓ Het succes van de Grote Sprong Voorwaarts.
- ✓ De legitimatie van de machtspositie van de Chinese Communistische Partij (CCP).

2p 22 Leg uit met een verwijzing naar de bron voor welk onderzoeksonderwerp de informatie uit de bron het meest betrouwbaar is.

Antwoordmodel

22 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- De informatie is het meest betrouwbaar voor het tweede onderzoeksonderwerp omdat de bron het eigen weekblad van de CCP betreft, zodat de informatie betrouwbaar is om te onderzoeken op welke wijze de partij haar macht probeert te legitimeren, zoals door het opnemen van de bewering dat het Chinese volk

zonder de leiding van de CCP aan rampen ten onder zal gaan / dat er in China onder de leiding van de CCP successen worden behaald. of

- De informatie is het meest betrouwbaar voor het tweede onderzoeksonderwerp omdat de CCP in het eigen weekblad het succes van hun beleid / de Grote Sprong Voorwaarts wil benadrukken / geen zaken zal opnemen die kritiek op de Partij zouden kunnen oproepen, zodat je twijfelt aan de betrouwbaarheid van de beschreven successen van de Grote Sprong Voorwaarts.

2025 tweede tijdvak

Opdracht havo 2025 II, vraag 15

Er was eens...

een vraag over de betrouwbaarheid van bronnen (vraag 15, havo-examen 2025, tweede tijdvak).

Een krantenartikel uit de Freiburger Zeitung van 29 maart 1936 geeft, volgens de examenmaker, een waarheidsgetrouw beeld van het verloop van een verkiezingsdag in een totalitaire staat. De leerling moet zeggen waarom. Niks mis mee zou je zeggen. Maar aan deze vraag gaat een andere vooraf, waarbij de leerling moet vertellen waarom je kunt twijfelen aan de betrouwbaarheid van krantenartikelen in Duitsland in die tijd. Snapt u het?

Het probleem is natuurlijk dat leerlingen de betrouwbaarheid van bronnen eerst moeten beoordelen zonder duidelijke vraagstelling en vervolgens een specifieke bron beoordelen met een duidelijke vraagstelling. Krantenartikelen uit de nazi-periode kunnen zowel betrouwbare als onbetrouwbare informatie bevatten, afhankelijk van de vraag. Hier had men dus moeten volstaan met de vraag geeft deze bron een waarheidsgetrouw beeld van het verloop van een verkiezingsdag in een totalitaire staat? Licht je antwoord toe.

Bron

Bericht uit de Duitse krant Freiburger Zeitung van 29 maart 1936:

Een prachtige lentehemel glimlacht over de Rijkshoofdstad. Verkiezingsdag - feestdag! De Berlijners werden al vroeg uit bed getrommeld. Sinds 7.00 uur klinkt er marsmuziek door de met vlaggen versierde straten. De nazigeleerden zijn overal aanwezig en doen opnieuw een beroep op plicht en geweten (...).

Een verkwikkende, vrolijke sfeer domineert de stad. Binnenkort zal er een echte volksverhuizing plaatsvinden naar de meer dan 2.000 stembureaus. (...)

Bij aanvang van de verkiezingen, staan er lange rijen mensen voor de stembureaus tot ver in de straten. (...) Om 12.00 uur hebben al vele honderdduizenden hun stem kunnen uitbrengen, stemmend in lijn met de grote woorden van de leider [Hitler] die in veel stembureaus aan de muur hangt: 'voor de één zijn we de partij, voor een ander een organisatie, weer iets anders voor een derde, in werkelijkheid zijn wij het Duitse volk!'

Gebruik de bron

Stel: je doet onderzoek naar de verkiezingsdag in 1936. Je trekt de conclusie dat deze beschrijving een waarheidsgetrouw beeld geeft van het verloop van de verkiezingsdag.

3p 15 Geef aan:

- zonder bron waardoor je kunt twijfelen aan de betrouwbaarheid van krantenartikelen in Duitsland in die tijd, maar
- dat de beschrijving wel een waarheidsgetrouw beeld geeft van het verloop van een verkiezingsdag in een totalitaire staat, waarna je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de bron.

maximumscore 3

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Krantenartikelen in Duitsland in die tijd worden in opdracht van de (totalitaire) regering geschreven/gecensureerd (waardoor de inhoud minder betrouwbaar wordt).¹
- Uit de beschrijving blijkt dat alles gecontroleerd wordt / dat mensen worden aangezet tot het stemmen op één partij (wat een waarheidsgetrouw beeld geeft van een verkiezingsdag in een totalitaire staat),¹
- want uit de bron blijkt dat (een van de volgende): 1
 - nazi's overal op straat aanwezig zijn om mensen aan te sporen om te gaan stemmen.
 - de nazi-ideologie overheerst door vlaggen/muziek/woorden van Hitler in de stemlokalen.
 - nazi's mensen wakker maken om te stemmen.

Opmerking

Alleen als het antwoord bij de tweede deelvraag een juiste uitleg bevat van de wijze waarop de beschrijving een waarheidsgetrouw beeld geeft, wordt 1 scorepunt toegekend aan een daarbij passende verwijzing naar de bron.

Opdracht vwo-examen 2025 II, vraag 21

Volgens de examenmaker zou een goede onderzoeksvraag zijn: *'Welke maatregelen nam de Duitse bezetter om stakingen tegen te gaan?'* Maar deze bron zegt daar helemaal niets over. De bron heeft deels betrekking op de reactie in Nederland en deels op welke acties nodig zijn om de bevolking meer in het Duitse/NSB-gareel te krijgen.

Bron

In 1943 breken in Nederland stakingen uit tegen de Duitse bezetter. A. Stoetzer, de districtsleider van de Nationaal Socialistische Beweging (NSB) in Noord-Brabant, schrijft in een

rapport aan Mussert, de landelijke leider van de NSB:

De stemming van het volk na het gebeurde is moeilijk te bepalen. (...) Op sommige plaatsen is de stemming zelfs meer anti-Engels geworden, omdat de bevolking in het naïeve vertrouwen geleefd had, dat men van de overkant hulp zou krijgen. Wel is men in het algemeen verontwaardigd over het feit dat van de Philipsfabrieken te Eindhoven alleen vier gewone arbeiders en een gewone kantoorbediende doodgeschoten zijn 1). (...) Hoewel de stemming door een en ander niet meer anti-NSB geworden is dan die reeds was, zal de propaganda toch veel moeilijker worden. Nodig schijnt mij in ieder geval, dat vele min of meer hooggeplaatste personen, die zich bij deze gebeurtenissen bloot gegeven hebben, alsnog aangepakt worden. (...) Ook bij de politie dient nog veel verbeterd te worden. De vervanging van enkele burgemeesters moet noodzakelijk volgen.

noot 1 De Duitse bezetter schiet als strafmaatregel enkele Nederlandse stakers dood.

Gebruik de bron

Stel: je wilt onderzoek doen naar de Duitse bezetting.

2p 21 Formuleer zelf een onderzoeksvraag over de Duitse bezetting waarvoor het rapport betrouwbare informatie bevat en geef aan waarom je de informatie in het rapport hiervoor betrouwbaar acht.

maximumscore 2

Een juist antwoord bevat een voorbeeld van een onderzoeksvraag over de Duitse bezetting waarvoor de informatie van het rapport betrouwbaar is, waarbij duidelijk wordt aangegeven dat de bron een nationaalsocialistisch oogpunt weergeeft / dat de bron geschreven is door een ooggetuige/door iemand die vanuit zijn positie beschikt over informatie.

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Welke maatregelen nam de Duitse bezetter om stakingen tegen te gaan? De bron bevat hiervoor betrouwbare informatie omdat Stoetzer een ooggetuige was / als districtsleider van de NSB kan beschikken over informatie over de maatregelen / omdat Stoetzer dit rapport schreef voor de leider van de NSB (tegen wie hij niet zal willen/niet hoeft te liegen).

Opmerking

Als het antwoord alleen een onderzoeksvraag bevat zonder uitleg over de betrouwbaarheid van de informatie, worden geen scorepunten toegekend.